

Tartalom

Nagyünnepi imarend 5784 2

Töltsük együtt a zsidó év legszentebb napjait!

Ünnepi énekeink – és énekes ünnepeink 3

*Extra hosszú bevezetés
a nagyünnep rendszerébe,
a zsidó vallásos költészet műfajaiba,
és a zenés közösségi összejövetel jelentőségébe*

A bagdadi Jozsef Cháim, a Ben Is Cháj 7

*A szefárd világ egyik legkiemelkedőbb tanítója,
aki gazdag szellemi örökséget
hagyott mindnyájunkra*

Impresszum

Az *omek* szó jelentése: *mélység*. Az *orti.hu* célja a hagyományos zsidó értékek, autentikus tórai tanítások megjelenítése közérthető, modern formában. Elgondolkodtató, inspiráló, a tórai és rabbinikus irodalomból építkező témák, üzenetek, napjaink számára.

Írta és szerkesztette: Szántó-Várnagy Binjomin, a Bét Jehuda közösség rabbija (Budapest, 1084 Scheiber Sándor utca 2.).

Megjelenik 130 példányban.

Kapcsolat, feliratkozás, jó tanácsok vagy önkéntes segítség felajánlása: ortimagazin@gmail.com.

Rajz: Farnadi-Jerusalmi Avjia. Köszönjük!!

Egy gondolat a hetiszakaszról

„Halld, és fülelj, Izrael: ezen a mai napon lettél néppé Örökkévaló Istenednek.” (Mózes 5., 27:9)

Hetiszakaszunk leírja a Moáb síkságánál történt szövetség részleteit.

De miért volt szükség egyáltalán erre a szövetségre (melyről a Tóra több hetiszakaszon keresztül, ismétlődően ír)? Vajon nem volt elegendő a Szináj hegyénél kötött szövetség, mely a kinyilatkoztatáskor, a két kőtábla átadásakor történt?

Az első szövetség egy vándorló, föld nélküli népre vonatkozott. Most azonban, hogy Izrael bevonul új, népi otthonába, ez a közös föld új összetartó erőt hoz létre.

Ez a magyarázata annak, hogy a második szövetség örökké érvényes, nem szükséges többé megújítani, mert nem külön egyénekre vonatkozik.

Nagyünnepek a Bét Jehudában 5784 / 2023

Zenés ünnepi készülődés	Szeptember 3.	Most vasárnap!	16:00
<i>közösségi ráhangolódás a nagyünnepek hangulatára, dallamvilágára, gondolataira</i>			
Sábát Nicávim-Vájélech	Szeptember 8.	Péntek	18:00
<i>Péntek esti tanulás, szombatköszöntés és kidus</i>			
Sábát Nicávim-Vájélech	Szeptember 9.	Szombat	9:00
<i>Szombat reggeli ima és Tóraolvasás</i>			
Szlichtot	Szeptember 9.	Szombat	21:30
<i>bocsánatkérő imádságok első estéje, több közösséggel együtt a Rumbach zsinagógában</i>			
Erev Ros Hásáná	Szeptember 15.	Péntek	18:00
Ros Hásáná 1. reggel	Szeptember 16.	Szombat	9:00
Sábát Háázinu	Szeptember 22.	Péntek	18:00
<i>Péntek esti tanulás, szombatköszöntés és kidus</i>			
Sábát Háázinu	Szeptember 23.	Szombat	9:00
<i>Szombat reggeli ima és Tóraolvasás</i>			
Kol Nidré	Szeptember 24.	Vasárnap	18:00
Jom Kipur reggel	Szeptember 25.	Hétfő	9:00
Jom Kipur délután	Szeptember 25.	Hétfő	17:30
Erev Szukot	Szeptember 29.	Péntek	18:00
Szukot 1. reggel	Szeptember 30.	Szombat	9:00
Szukot félünnep	Október 5.	Csütörtök	17:30
<i>kötetlen ünnepi közösségi együttlét, örömszene, ropogtatnivaló</i>			
Erev Smini Áceret	Október 6.	Péntek	18:00
Erev Szimchát Torá	Október 7.	Szombat	19:00
Sábát Berésit	Október 13.	Péntek	18:00
<i>Péntek esti tanulás, szombatköszöntés és kidus</i>			
Sábát Berésit	Október 14.	Szombat	9:00
<i>Szombat reggeli ima és Tóraolvasás</i>			

Jó beíratást, jó bepecsételtetést!

*Felemelő ünnepeket, tartalmas új évet, felemelkedést
az egész szűkebb és tágabb közösségünk számára!*

Ünnepi énekeink – és énekes ünnepeink

Most vasárnap délután 16 órakor, a Teremtő segítségével, a Bét Jehuda közösségben zenés nagyünnepi készülődésen fogunk részt venni. Idegen szóval: *kumsitz*.

Többen is kérdeztétek, hogy mit jelent ez a kifejezés?

Szó szerint jiddisül azt jelenti, hogy „*gyere [kum] és ülj le [zic]*” – egyfajta közös éneklés. Úgy tűnik, hogy ebben a formájában ez egy viszonylag újkeletű szokás, de erősen rokon a haszidizmusban megtalálható hasonló vallási, közösségi, ámde mégiscsak nemhivatalos összejövetelekkel.

Ilyen például a *tis*, ami szó szerint azt jelenti, hogy „asztal”, de a gyakorlatban azt jelenti, hogy a haszid udvarnak a vezetője, a Rebbe, egy különleges, ünnepélyes, énekléssel és tanításokkal színesített lakomát rendez a közösségének a tagjai számára. Ehhez hasonló a Chabad-lubavicsi haszidizmusban a *fárbrengen* fogalma.

Ezek mind-mind olyan rendezvények, amik tükrözik a közösségnek azt az igényét, hogy ne csak a megszokott imaidőkben legyünk együtt, mert sajnos ezek az imaalkalmak kissé formális és túlságosan megszokott irányba mozdultak el az idők során.

Amikor minden nap reggel és este imádkozunk, akkor különlegesen nehézé válik megőrizni az ima szentségét, a különlegességét és a felemelő érzését. Időről időre egy-egy nagyobb löket ezt segíthet visszaállítani.

A mi közösségünkben azonban azért is fontosnak tartom ilyen rendezvények megtartását, mert mi azokhoz is szeretnénk szólni,

akik csatlakozni kívánnak az imához és a közösséghez, és ez nehézséget jelent a számukra. Akik nem ismerik a szövegeket, az imák struktúráját, illetve nem értenek eléggé jól héberül.

Egy ilyen könnyed, zenés összejövétel megadja a lehetőséget, hogy az ember jobban elmélyüljön az imában. Ugyanis ezek a dalok gyakran egyetlenegy sort ismételgetnek többször, hosszabban, és ez időt ad az embernek annak, hogy jobban megértse az egyes szavak jelentését, és több ideje jusson az ima megértésére is.

A zsidó vallásos költészet műfajai

Érdekes, hogy régi időkben, amikor jelentős tudású emberek dalokkal és költeményekkel szórakoztatták egymást, akkor ennek sokszor pontosan az ellenkezője történt:

hosszú hosszabb költeményeket szereztek, gyakran improvizatív és spontán módon.

Az akkori „célközönség” jellemzően komoly mennyiségű szövegismerettel rendelkezett: fejből tudták a teljes Tanachot [Bibliát], a Midrásokat, a magyarázatokat, és ezekből szóttek minél szellemesebb, összetettebb költeményeket.

Ezekből erednek a *pijut*, a *zemirot*, a *szelichot*, a *kinot*, valamint a *jajcer* irodalma egyaránt.

Ezek igen hasonló műfajai a vallásos költeményeknek. A különbség közöttük az, hogy melyiket milyen alkalomból mondjuk.

A *pijut* az általános megnevezés, mely mindegyikre vonatkoztatható.

- A **zemirot** inkább a szombati és ünnepi lakomákhoz kapcsolódó verses énekek.
- A **szelichot** pedig a nagyünnepi és böjtnapi bocsánatkérő imákat gazdagító, színesítő szertartások.
- A **kinot** az első és második templompusztulását, illetve a különböző üldöztetéseket és pogromokat sirató gyászénekek.
- A **jajcerok** is az év különleges szombati és ünnepi imáit hivatottak színesíteni.

Ez utóbbiakat a legtöbb közösségben elsősorban a purimi és peszáchi időszakot jelző négy, különleges szombaton, valamint az ünnepnapon szokták mondani.

Azonban egyes közösségekben – így például a budapesti Kazinczy utcai zsinagógában is – szinte minden más egyéb alkalmon is van jajcer: átlagosan minden második héten megtalálják az apropóját, hogy ezeket a különleges költeményeket az ima szövegébe belefűzzék.

A rabbinikus autoritások véleménye megoszlik abban a kérdésben, hogy ez vajon helyes-e: az ima megszakításának vagy az ima részének tekinthető-e. Ezért is, és amiatt is, hogy sokan ma már ezeket a szent szövegeket nem tudják annyian érteni és értékelni, a jajcer költemények mondása egyre ritkább.

Láthatjuk tehát, hogy a régi időkben a közösség inkább az intellektuális stimulust igényelte: minél több, minél összetettebb szövegét a gondolatoknak és a szentírási és rabbinikus hagyományos idézeteknek.

A mai kor gyakran egyszerűbb, de sietősebb emberének ezzel ellentétes igényei vannak.

Nekünk pontosan arra van szükségünk, hogy a zene által ellazulhassunk és elmélyülhessünk: mérsékelhessük az életvitelünkkel járó rohanást. Ezért is tapasztalhatjuk, hogy sok mai vallásos dal egészen rövid szövegből áll, ami hosszú perceken keresztül ismétlődik.

Nagyünnepek – zenés ünnepek

Természetesen a zene, mint vallási hagyomány, ősi múltra tekint vissza.

Azt mindenki tudja, hogy a Szentélyben a lévíták voltak a zenészek, akik az áldozati szertartást akár hangszeresen, akár kórossal is egyaránt kísérték.

Azt is tudjuk, hogy Dávid király volt az, aki a Zsoltárok könyvét szerkesztette, és annak jelentős részét maga írta. Sámuel könyvének végén Dávid királyt úgy nevezi, „Izrael kedves zenésze”, *náim zemirot Jisráél (Sámuel 2., 23:1)*. Ezekkel a szavakkal vezeti be Dávid király utolsó, nagy, életét összefoglaló költeményét.

A nagyünnepi időszakhoz különösen erős szálakkal kötődik a zenélés hagyománya. Hiszen ez az egyetlen olyan időszak, ahol még azokban a közösségekben is megmaradtak ezek az imabetoldások, akik a lehető legrövidebb „minimumra” szorítkoznak azt illetően, hogy az ima szövegéből mennyit szükséges feltétlenül elmondani. Korábbi nemzedékekben ugyanis minden más ünnepi imát is hasonló költemények gazdagítottak. Ilyesmivel legtöbbször már csak a Ros Hásáná és Jom Kipur imarendben találkozunk.

Bocsánatkérő imáink szerkezete

A nagyünnepi ünnepkör a *szelichot*, azaz bocsánatkérő szertartásokkal kezdődik. A szefárd szokás szerint Elul hónap elejétől, az askenázi szokás szerint a Ros Hásáná előtti szombat estével kezdődően. A legelső alkalmat sok közösségben éjszaka kezdik mondani, és másnapról kezdve már a reggeli ima előtt mondják el.

A *szelichot* ima struktúrája az Örökkévaló irgalmának 13 tulajdonságára épül:

Az Örökkévaló Örökkévaló, irgalmas és kegyelmes Isten, hosszantűrő, és bőszégesen jószágos, igaz, megőrzi a jócselekedeteket ezredízigen, megbocsátja a bűnt, a mulasztást és a vétket, és megtisztít. (Mózes 2., 34:6-7)

A Talmud magyarázata szerint az Örökkévaló megígérte Mózesnek, hogy ha közösségben elmondják ezt a 13 tulajdonságot, akkor Ő maga garantálja nekik, hogy meg fogja bocsátani a bűneiket (*Ros Hásáná 17b*). Ezért csak közösségben mondhatjuk: min-
jenben, tíz felnőtt zsidó férfi jelenlétében.

A lehető legrövidebb *szelichot* szertartásban négyszer hangzik el ez a tizenhárom tulajdonság, és ez megfeleltethető az Örökkévaló Négybetűs Nevének, mely szintén az ő irgalmasságát fejezi ki.

Azért, hogy ne csak négyszer ugyanaz a szöveg hangozzon el, különféle költemények szerepelnek benne. A költemények közül kiemelkedik a minden napon mondott utolsó költemény (*pizmon*), melyet a közösség és az előimádkozó szokás szerint felváltva ismét el.

Ezek után bűnvallomás [*viduj*] következik. Különleges dolog, hogy már jóval Jom Kipur előtt több napon keresztül ezeken az

imákon keresztül bekerülünk a megfelelő hangulatba. Így mire Jom Kipurhoz elérünk, igazán „lendületben” vagyunk, ahelyett, hogy a nap súlya egyik pillanatról a másikra ránk szakadna.

Ünnepi vigasság és emelkedettség egyensúlya

A Ros Hásáná előtti napon mondott [*Erev Ros Hásáná*] *szelichot* imádság a leghosszabb, és a Jom Kipur előtti napon mondott [*Erev Jom Kipur*] imádság a legrövidebb a *szelichot* minden napja közül.

Ros Hásáná egy ünnepélyes nap: örömteli lakoma jellemzi.

Ugyanakkor az ítélet napja is, mert ezen a napon az Örökkévaló megítéli az egész világot.

Ez kicsit felemás érzést okoz mindenkiben, aki megérti az ebben rejlő feszültséget. Egyszerre kell a nap súlyát éreznünk, hogy ezen a napon hosszú időre előre eldőlhessen a sorsunk, és az aznapi viselkedésünknek jelentős tétje is van. Másrészt viszont egy tórai örömmünnep is: sófárfújás, lakoma és örömteli gyülekezés jellemzi.

Azért, hogy ezt az egyensúlyt fenntartsuk, és Ros Hásáná napján örvendezni és ünnepelni tudjunk, Bölcsseink úgy alakították ki, hogy az előtte való napon jelenjen meg a nap másik aspektusa: a súlyossága és a félelmetessége. Emiatt sokasítjuk a fohászokodást, a *szelichot* imádságát ezen a napon.

Jom Kipurnál pedig ennek pontosan a fordítottja történik.

Hiszen Jom Kipur a bűnbocsánat napja: ekkor fohászokodunk engesztelésért és megbocsátásért. Éppen ezért, az azt megelőző nap

az, ami ezt az egyensúlyt fenntartani hivatott. Ezért mondják bölcseink, hogy aki Erev Jom Kipurkor minél díszesebb lakomát eszik, az úgy számít, mintha két napot böjtölt volna (*Berácht 8b*).

Egy különösen kedves magyarázat szerint az a tény, hogy az Örökkévaló megbocsátja a bűneinket, az önmagában is nagyon nagy öröme ad okot. Ez az az öröm, amit egy lakomával akarunk megünnepelni.

A legjobb az lenne, ha ezt a lakomát Jom Kipur napján tarthatnánk, hiszen ekkor történik az öröme adó megbocsátás. De mivel azon a napon tilos enni, ezért az előtte való napon rendezzük meg ezt a lakomát, ami lényegében a Jom Kipur napjának – mint minden tórai ünnepnek – az örömteli lakomája.

Naphosszat imádkozni és közösségekben énekelni

Jelentős eltérések vannak a közösségek között a Ros Hásáná, illetve Jom Kipur napján tartott ima hosszának ügyében.

Ha csak a szigorúan véve, kötelezően elmondandó imákat vesszük figyelembe, akkor az nem sokkal hosszabb, mint egy általános szombati istentisztelet: míg a lehető legrövidebb szombat reggeli ima legalább 2 óra, addig a nagyünnepi reggeli ima ennél nagyjából 1 órával hosszabb.

Mivel azonban ezeket a napokat szeretnénk a szokásosnál is emelkedettebb hangulatban, közösségi imával tölteni, ezért gazdagították minél több dallammal és énekkel. Így van olyan közösség, ahol akár 4-5 óráig is elhúzódik.

Mivel telik el a többlet idő? Körülbelül tízhusz ilyen vallásos költeménynek, dalnak a közös éneklésével, melyhez lassú és közis-

mert dallamot választ az előimádkozó. Ez nagyjából ki is tölti a nap jelentős részét.

Láthatjuk tehát, hogy a nagyünnepi ünnepkör során a zene jelentős szerepet kap. Ezt azonnal követi a Szukot, a sátoros ünnep, és az azt záró Smini Áceret és Szimchát Torá ünnepe.

Ezek a napok szintén erősen kötődnek a vallás zenei megélésének a témájához. Hiszen Szukot napjainak félünnepéről írja a Talmud, hogy ilyenkor volt a *vízmerítés örömteli ünnepe [szimchát bét hásoévá]*,

amikor a legjámorabb emberek és a legnagyobb Tóratudósok táncoltak, énekeltek, ennek a rendkívüli, örömteli, ünnepélyes, különleges rendezvény során, melyet a Szentélyben tartottak (Misna Szuká 5:1-4).

Ugyanezekben a napokban fohászokodunk a víz áldásáért, a Hosáná imák elmondása során.

És végül, az ünnepkört záró nagy napon, Szimchát Torá napján, a Tórával táncolunk. Ez a tánc is sokszor több órán keresztül elhúzódik, és

számos közösségben gyakorlatilag az év leghosszabb napja és fizikailag is a legmegerőltetőbb imája – természetesen örömben.

Ugyanis végig a Tórával táncolunk. Noha a hagyomány szerint elegendő hét kört menünk a Tórával, a valóság az, hogy minden körben több dalt többször is ismételünk. Így Szimchát Torá ünnepe végül sok közösségben egészen a délutáni imáig elhúzódik.

Most vasárnap délután 16 órakor tehát mindenkit szeretettel várunk a Bét Jehuda zsinagógába!

Azokat is, akik csak most szeretnének megismerkedni és közelebb kerülni ezeknek az ünnepeknek a hangulatához. Azokat pedig, akik már ismerik, igyekszünk friss, új, lelkesítő és erőteljes dallamokkal ráhangolni az előttünk álló különleges, fel-emelő időszakra.

Kívánom, hogy mindnyájunknak sikerüljön ezzel a nyitánnyal megadni a méltó kezdőleketet, és az azt követő nagyünnepi ünnepkör segítségével az előttünk álló évet spirituális értelemben is megfelelően előkészíteni!

ARCKÉPCSARNOK

A bagdadi Jozsef Cháim, a Ben Is Cháj

Ezen a héten szerdán (Elul 13-án) volt a bagdadi főrabbi, Jozsef Cháim (1835-1909) halálának évfordulója (jorcájta).

Ő volt a szefárd zsidó világ egyik legkiemelkedőbb és legkülönlegesebb Tóratudósa, akinek műveit szefárd testvéreink mind a mai napig tanulmányozzák.

Különlegesen termékeny szerző volt, a héber nyelvű Wikipédia nem kevesebb mint 63 művet sorol fel, melyek az ő tollából származnak.

Ezek közül talán a legismertebb, melyről nevét is kapta, a *Ben Is Cháj*, szó szerint „első ember fia” (vö. Sámuel 2., 23:20, Berácht 18a).

Ez a könyv viszonylag szokatlan formában íródott: a heti tórai olvasmányok szerint rendszerezve, elsősorban a zsidó élet törvényeiről, a halachákról tanít, de úgy, hogy azokat összekapcsolja a hetiszakaszokkal, mélyebb magyarázatokkal, és átfogó, filozófiai és gyakran kabbalisztikus gondolatokkal.

Rabbiktól talán kevésbé megszokott módon egy „mesekönyvet” is írt, *Nifláim Máasz-echá* címmel („csodálatosak a Te tetteid”, vö. Zsoltárok 139:14) – természetesen első-

sorban nem gyermekek számára, hanem a felnőttek inspirációjára, mivel felismerte a történetmesélésben rejlő különleges energiát.

A rejtélyes talmudi elbeszélések megértését segítő, klasszikussá vált műve a *Ben Jehojádá*, melyben igyekszik felfedni az ősi történetek mögött rejlő mélységet és utalásokat, rejtett jelentést.

A legtöbb nagy Tóratudóshoz hasonlóan ő is írt magyarázatot a vallási irodalom legnagyobb klasszikusaihoz: a *Pirké Ávot* / Atyák tanításaira írott magyarázatai a *Birkát Ávot*, ill. *Chászdé Ávot* c. művében, a Tóra hetiszakaszaira írott magyarázatai az *Áderet Élijáhu*, ill. *Ben Jehojádá ál háTorá* c. műveiben találhatóak meg.

A kabbaláról írt *Dáát uTevuná* (Tudás és megértés) című bevezető műve szintén klasszikussá vált azok körében, akik ebben a tudományban szeretnének jártasságot szerezni.

Tudásából és tanításai örök kútforrást hagytak mindnyájunkra – nemcsak a közössége vagy a szefárd zsidóság számára.

Emléke és szellemi hagyománya váljon áldássá mindannyiunk számára!

Kedves Közösség,

Péntek este köszönt ránk Ki Távo hetiszakaszainak szombatja.

Bölcseink tanítása szerint a hetenkénti Tóraolvasások rendjét két „sarokponthoz” rögzítették: Sávuothoz és a zsidó újévhez, Ros Hásánához.

Meglepő módon nem úgy, ahogyan azt legtöbben gondolnánk, az új évhez hangolva az újabb ciklus kezdetét, hanem a Tórában kétszer elhangzó feddések vagy átkok (héberül *tocháchá*) pontjaihoz hangolva. Az egyik a Bechukotáj, a másik a Ki távo hetiszakaszában hangzik el – az elsőt Sávuoat előtt, a másodikat Ros Hásáná előtt olvassuk.

Ezt azzal magyarázzák, hogy bizonyos értelemben Sávuoat is egyfajta kezdete az évnek, és az átkokat még az előző évhez akarjuk kapcsolni, hogy az előttünk álló jövőt tiszta lappal kezdhessük.

Időpontok Budapesten:

Gyertyagyújtás péntek este: 19:06-ig (legkorábbi időpont 18:01).

Szombat kimenetele este: 20:11.

A zsinagógában péntek este 17:30-tól tanulunk, 18:00-tól imádkozunk.

A *Smá Jiszráelt* olvassuk el otthon mind a péntek esti ima után (legkorábban 20:13-kor), mind a szombat reggeli ima előtt (legkésőbb 9:22-ig).

Gut Sábesz, Sábát Sálom!

Az OMEK MAGAZIN II. évfolyam 12-15. száma

Cvi ben Simon

emlékére szentelt adománynak köszönhetően jelenhetett meg.

Legyen a tanulásunk, inspirációnk a lelkének felemelkedésére!

Eckstein Ármin (Cvi ben Simon) 1869. december 28-án született Szielnic településen (Liptó vármegye, ma *Liptovská Sielnica*, Szlovákia)

Eckstein Simon és Singer Terézia Netti (zsidó nevén: Eszter Etel) gyermekeként.

1925. augusztus 15-én (Áv 22.) hunyt el a Gömör vármegyei Putnokon, ott is nyugszik.

További lapszámok dedikációkájáról érdeklődni lehetséges az ortimagazin@gmail.com címen, valamint a +36-20-297-7837-es telefonszámon (WhatsApp is).